

**Складносурядне речення,
його будова й засоби зв'язку
між його частинами**

Мовознавчий турнір

Який розділ науки про мову називається синтаксисом?

Синтаксис - розділ науки про мову, який вивчає будову та значення словосполучень і речень.

Що таке пунктуація?

Сукупність правил про вживання розділових знаків називається *пунктуацією*.

Що називається реченням?

Речення — це граматично й інтонаційно оформлене висловлення, що є засобом формування, вираження й повідомлення думки.

Мовознавчий турнір

Які бувають речення за будовою?

За будовою речення бувають прості й складні.

Яке речення називається складним?

Складним називається речення, що складається з двох чи кількох частин, кожна з яких має свою граматичну основу й за будовою подібна до простого речення.

Мовознавчий турнір

Яка частина мови називається сполучником?

Сполучником називається службова частина мови, яка вживається для єднання однорідних членів речення й частин складного речення.

На які групи поділяються сполучники?

Сурядні й підрядні.

На які групи поділяються сполучники сурядності?

Єднальні, протиставні, розділові.

Складне речення, частини якого є синтаксично
рівноправними й з'єднуються між собою
сполучниками сурядності та інтонацією, називається
СКЛАДНОСУРЯДНИМ.

Сполучники сурядності

єднальні

виражають
поєднання
або приєднання

і, й, та,
також, не
тільки ... а й,
ні ... ні

протиставні

виражають
протиставлення
або зіставлення

а, але, та (у
значенні але),
проте,
зате, однак

розділові

виражають
несумісність
понять або
чергування
явищ

або, чи, то ...
то, або ... або,
не то ... не то,
чи ... чи

Мовознавче дослідження

Прочитайте подані складносурядні речення. Простежте, чи можна в кожному з них від однієї частини до іншої поставити питання. Зробіть висновок: рівноправними чи нерівноправними в синтаксичному відношенні є частини складносурядного речення.

- Ані птиця не пурхала, ані вітер не віяв.
- Рече Дніпро, й лани широкополі медами пахнуть.
- Лиш визрів ранок, а вже зріс вечір.

Творче моделювання

Із поданих простих речень утворіть складносурядні. Підкресліть граматичні основи

- Повільність надійно приходить до мети.
Поспішність плутається на дорозі.
- Я тоді був зовсім маленьким хлопчаком. У дитинстві сон і ява нероздільні (За Н. Бічуєю).
- Блискавиці летіли в смереки, розколювали без милосердя найкращі пні. Грім пробував розсаджувати гори (За О. Кобилянською).

Творче моделювання

- ❑ На дворі, під тополями, була тиша. Тільки краплі води, спадаючи одна по одній з водограїв, ледве чутним плесканням порушали ту тишу (За А. Кащенком).
- ❑ У повітрі відчувалась весна. Берег річки ще сковувала крижана скалка (За Р. Андріяшиком).
- ❑ Сходило сонце. Місяць вставав. Гуси кричали на фоні заграва.
- ❑ Ще назва є. Річки вже нема (За Л. Костенко).

РОЗРІЗНЯЙ!!!

РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ
ЧЛЕНАМИ

*Запахло квітами мені,
криницею живою, і
скалком сонця на стіні, і
щедрою весною (В.Стус).*

СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ

*Пройшла гроза, і ніч
промчала, і знову день
шумить кругом (В.
Сосюра).*

Дослідження-аналіз з елементами пошуку

Спишіть речення в такій послідовності:

*а) складносурядні; б) прості, ускладнені
однорідними членами (розділові знаки пропущено).*

- Дві ночі королевич їздив кругом озера і не міг дібратися до вежі... (Б.Зарудний)
- Ластівка день починає, а соловей його кінчає. (Нар. творчість)
- Полетіла б я до тебе та крилець не маю. (Нар. творчість)
- Світить місяць та не гріє. (Нар. творчість)
- Ні повітря не ворухнеться ні пташка не защебече. (М. Коцюбинський)
- Пролетів кажан і обізвалася якась птиця над ставком. (М. Коцюбинський)

Дослідження-аналіз

Запишіть речення, підкресліть у кожному граматичні основи. Доведіть, що речення є складносурядними.

Визначте, до яких розрядів належать сполучники, якими з'єднано частини речень.

- Відшуміло вже літо, і осінь прийшла (Г. Хорташко).
- Сонце ще не встало, але воно вже золотило рожевим сяйвом недалеко море й далекі хмари в небесах ... (С.Тельнюк)
- Або гори Карпати сповиті в синяві мряки, або непроглядні густі праліси синіють здалека (О. Кобилянська).
- Сузір'я бігли за Чумацьким возом, а ми плвли в

- ❑ Чи то я заспівав, чи то мною земля заспівала? (Є. Гуцало).
- ❑ У полі коли-не-коли сюркне цвіркун або здалека донесеться крик перепела (Панас Мирний).
- ❑ Світло сліпить, та не гріє веселе проміння (Леся Українка).
- ❑ Ліс стоїть мовчки, проте смереки шепчуть щось (М.Коцюбинський).
- ❑ Моря шумлять, і холодно на світ (О. Пахльовська).
- ❑ Гарно колише, та сон не бере (Народна творчість).

Творче конструювання

Добудуйте складносурядні речення, самотійно додаючи до поданої частини другу. Утворені речення запишіть. Визначте, до яких розрядів належать ужиті сполучники.

- Я люблю малювати, і
- У долинах персики цвітуть, а
- Інтернет не замінить книгу, але
- Діти відпочивали на морі, проте... .
- Сміх вирвався нарешті, однак... .

Пошукова робота

Знайдіть другу частину прислів'я додавши доречний сполучник, щоб вийшло складносурядне речення.

1. Хліб наснажує тіло...

2. Є в неї воли та
корови...

3. Вода пливе...

4. Слово не полова...

5. Думка найхуткіша...

6. Добро плодить добро...

7. Сказати легко...

8. Слова ласкаві...

9. Язик має й коняка...

А немає з нею любої
розмови.

Б роки йдуть.

В земля найситніша.

Г книга-розум.

Д язик не помело.

Е зробити важко.

Є зло плодить зло.

Ж вона не балака.

З думки лукаві.

Мікрофон

1. Яке речення називається складносурядним?
Наведіть приклад.

2. Назвіть ознаки, за якими визначають, що речення складносурядне.

3. Чим воно відрізняється від простого речення з однорідними членами?

4. Як поєднуються частини складносурядного речення?

5. На які групи за значенням поділяються сполучники сурядності? Наведіть приклади речень зі сполучником кожної групи.

Стилістична хвилинка

СВІЙ ВЛАСНИЙ — **СВІЙ** або **ВЛАСНИЙ**.

Словосполучення свій власний є плеоназматичним, тобто поєднує синонімічні поняття, тому його слід визнати помилковим. У таких контекстах слід уживати тільки одне зі слів-означень — або тільки **СВІЙ**, або тільки **ВЛАСНИЙ**: виправдання власному існуванню, відстоювати свою точку зору і под.

ЗАВДАННЯ

Складіть складносурядне речення зі словом **СВІЙ** або **ВЛАСНИЙ**. Підкресліть головні й другорядні члени речення.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Параграф 10.

2. Творче конструювання.

Складіть і запишіть складні речення за поданими схемами.

- [], і [].
- Або [], або [].
- [], і [], але [].
- [], однак [].
- Не тільки [], але й [].